

TTIP

An illustration of an iceberg floating in the ocean. The top part of the iceberg, which is white, is above the water line and contains the letters 'TTIP'. The much larger, dark blue part of the iceberg is submerged below the water line, representing hidden risks or consequences.

BEWARE WHAT LIES BENEATH

Een vrijhandelsakkoord tussen de
EU en de VS (TTIP): het einde van het
Europese voorzorgsprincipe?

Groenen | EVA
Europees Parlement
Wiertzstraat
1047 Brussel

tel. +32 2 284 56 42
e-mail bart.staes@ep.europa.eu
web www.bartstaes.be

Inhoud

TTIP EN HET DOGMATISCH WURGEN VAN HET VOORZORGSPRINCIPE Bart Staes	3
CHEMISCHE OORLOGSVOERING TEGEN HET VOORZORGSPRINCIPE Axel Singhofen	14
HET VOORZORGSPRINCIPE: GIJ ZULT NIET SCHADEN Petra De Sutter	22

TTIP en het dogmatisch wurgen van het voorzorgsprincipe

Sinds de zomer van 2013 onderhandelen de Europese Commissie en de VS over een Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag, afgekort TTIP (*Transatlantic Trade and Investment Partnership*). Het gaat om de grootste bilaterale handelsgesprekken ooit, tussen de twee grootste handelsblokken ter wereld. Europees Commissaris voor Handel Karel De Gucht was tot eind oktober 2014 de (on-)verantwoordelijke onderhandelaar voor de EU en is intussen opgevolgd door de Zweedse Cecilia Malmström. Dit gaat over pure machts- en geopolitiek van de eerste orde. We gaan De Gucht nog missen want hij stelde zich bijzonder dogmatisch en arrogant op in dit debat, terwijl Malmström het veel diplomatische en subtieler lijkt aan te pakken. Door bijvoorbeeld toegevingen te doen op het vlak van transparantie – meer openheid bieden over de onderhandelingen – hoopt zij het groeiende verzet te breken.

Officieel is het doel van TTIP nog steeds om tegen uiterlijk 2016 een gigantische Trans-Atlantische vrijhandelszone te creëren en zoveel mogelijk handelsbarrières af te schaffen. Volgens de Europese Commissie en voorstanders van het akkoord betekent dit ‘het goedkoopste economische stimuleringspakket dat je je kunt voorstellen’ en zal het grote economische voordelen opleveren voor zowel de VS als de EU¹. Critici van de TTIP – vele middenveldorganisaties, belangenverenigingen en NGOs², vakbonden³, academici, kleine bedrijven en werkgeversorganisaties, burgers, en de groene partijen in Europa⁴ – waarschuwen voor afzwakking van regelgeving, uitholling van democratische besluitvorming ten voordele van multinationale bedrijfsbelangen, en twijfelachtige economische beloftes. Achter deze agenda gaan ook ideologische keuzes schuil.

1 Website Europese Commissie rond TTIP: <http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip/>

2 Open brief van honderdtal NGOs, middenveldorganisaties, en belangenverenigingen over TTIP: <http://www.citizen.org/documents/public-citizen-letter-to-obama-alerting-to-tafta-concerns.pdf>

3 Grootste Europese vakbond wil stopzetting TTIP onderhandeling: <http://trends.knack.be/economie/nieuws/transport-en-logistiek/trade/voorzitter-grootste-duitse-vakbond-schiet-vrijhandelsakkoord-tussen-vs-en-eu-af/article-4000548018161.htm>

4 TTIP position paper of the European Green Party: http://europeangreens.eu/sites/europeangreens.eu/files/news/files/TTIP%20Final_0.pdf
Zie ook: www.ttip2014.eu

De Europese Commissie en voorstanders van de TTIP verwijzen vooral naar de beloftes voor groei en jobs. TTIP zal volgens De Europese Commissie leiden tot 'groei van zowel de Amerikaanse als de Europese economie', een 'dringende noodzaak'. Maar dit sleutelargument is vals. Dit verdrag gaat ons helemaal niet uit de crisis helpen. Die geweldige economische groei is een wortel die men ons steevast voorhoudt: veel extra jobs, economische groei en 500 euro extra per gezin per jaar! Kassa! Het lijkt een mooi sprookje, maar het zijn 'trukken van de voor'. De Europese Commissie schetst een misleidend beeld over de economische voordelen van een potentieel TTIP-akkoord. De potentiële economische groeicijfers waar de Commissie zich steeds op beroept zijn zeer onrealistisch. Ze zijn gebaseerd op studies van ECORYS en CEPR die de economische groeiverwachtingen duidelijk overschatten. De verhoopde economische groei is gebaseerd op het 'optimistische' scenario, waarbij de helft van alle wetgeving en reguleringen uit de VS en de EU geharmoniseerd zou moeten worden, en zou dan jaarlijks hoogstens 0,5 procent bedragen. Men geeft echter zelf toe dat dit een bijna onrealistisch en zeer optimistisch scenario is.

De Commissie verwijst bovendien telkens naar deze cijfers, maar zonder erbij te vermelden dat die heerlijke TTIP-vruchten pas vanaf 2027 in onze schoot zouden vallen. Dus geen oplossing biedt voor de stagnerende economie en jongeren die nu werkloos zijn. Bovendien ziet ieder kind dat eventuele winsten eerder een beperkt aantal grote, transnationale bedrijven toekomen, niet de Europese gezinnen of KMO's. Het zullen vooral de transnationale bedrijven zijn die direct voordeel hebben bij harmonisering en wederzijdse erkenning van regelgeving in de EU en VS. Voor bedrijven die niet aan internationale handel doen en nationaal of lokaal produceren, betekent dit vooral meer economische competitie. Het is zeer de vraag of een TTIP akkoord tot meer jobs zal leiden. Er zijn zelfs studies⁵ die suggereren dat TTIP eerder een omgekeerd resultaat zal opleveren en er tot mogelijk 600.000 jobs zouden verloren gaan in Europa.

Alles hangt af van hoe je de berekeningen uitvoert. In de studie 'From Myths to Facts' over de extra jobs door vrijhandelsakkoorden uit 2011 schreven de ILO en de EU dat 'de theoretische en empirische literatuur' over de economische voordelen van handelsliberalisering altijd zo wordt opgezet dat 'uit de simulatiemodellen blijkt dat het gunstig uitpakt', wat dan weer door de onderhandelaars wordt misbruikt omdat ze er de meest gunstige scenario's uit plukken. De studie noemt de gebruikte simulatiemodellen vaak gebaseerd op 'sterke simplificaties en aannames'.

5 Capaldo, J. (2014). *The Trans-Atlantic Trade and Investment Partnership: European Disintegration, Unemployment and Instability* (No. 14-03). GDAE, Tufts University. Geraadpleegd via http://ase.tufts.edu/gdae/policy_research/TTIP_simulations.html

Dean Baker, van het Amerikaanse 'Center for Economic and Policy Research' zei in een analyse met de titel 'Waarom is het acceptabel om handelsakkoorden te promoten met leugens?'⁶: 'Suggereren dat deze deal het BNP over 13 jaar met 0,5 % zou verhogen en dus jobs zou creëren voor werknemers op beide continenten is oneerlijk. De toename voor de jaarlijkse groei zou eerder in de orde van 0,003 % bedragen. Veel succes om dat in de data terug te vinden.'

Voorzorg of zorg voor?

De TTIP besprekingen gaan over veel meer dan handelsvolumes en economische groei. De klassieke, tarifaire handelsbelemmeringen zijn namelijk al erg laag tussen de VS en de EU⁷. De belangrijkste onderhandelingen gaan dan ook over het afbouwen van de zogenaamde non-tarifaire handelsbelemmeringen en verschillen in regelgeving en controles. Deze willen de EU en de VS in de TTIP afbouwen door huidige regelgeving op elkaar af te stemmen en toekomstig regelgevende samenwerking op te zetten. Zo wil men tegelijk mondiale standaarden voor handel en investeringen bepalen (zie ook voetnoot 1). Een toekomstig akkoord zou dan ook logischerwijs een grote impact hebben op de Europese en Amerikaanse interne markten, onze manier van reguleren, en via de beoogde 'gouden standaarden' ook op andere toekomstige handelsakkoorden en internationale handel (concurrentie met China!).

Het Europese en Amerikaanse beleid rond voedselveiligheid, milieu en klimaat, sociale rechten, werknemersbescherming, gezondheid, en gegevensbescherming is gestoeld op een fundamenteel andere logica. In Amerika legt men de focus eerder op het eindproduct en een risicobeoordeling, in Europa is het hele proces van belang en gaat men uit van *het voorzorgsprincipe*, dat ook verankerd is in het Verdrag van Lissabon (Artikel 191(2)). Dit zijn volgens de groenen fundamenteel verschillende benaderingen, die niet zomaar geharmoniseerd kunnen worden. Formeel nam de EU dit principe al op in het Verdrag van Maastricht om zo Europees en internationaal milieubeleid meer te harmoniseren. Intussen na veel Europese jurisprudentie wordt het voorzorgsprincipe niet alleen toegepast in strikt milieukundige wetgeving maar voor alles wat te maken heeft met de gezondheid van mensen, dieren of planten en met veiligheid.

6 Center for Economic Policy Research, 'Why Is It So Acceptable to Lie to Promote Trade Deals?', mei 2014. Geraadpleegd via <http://www.cepr.net/index.php/blogs/beat-the-press/why-is-it-so-acceptable-to-lie-to-promote-trade-deals>

7 Gemiddeld 5,2% voor importen in de VS en 3,5% voor importen in de EU.

Zoals Catherine Mackenzie schreef in 'the Cambridge Law Journal' dat er niet een eenduidige definitie van het voorzorgsprincipe bestaat maar wordt over het algemeen aangenomen dat 'als er een risico op schade bestaat dat een gebrek aan wetenschappelijke zekerheid dan geen maatregelen moet beletten die die schade kan beperken of tegengaan'. Bovendien werd daar later nog het aspect kostenbesparing aan toegevoegd via 'principe 15 van de VN-Verklaring van Rio uit 1992: 'Als er een dreiging bestaat van ernstige of onomkeerbare schade, dan mag een gebrek aan volledige wetenschappelijke zekerheid niet als reden worden gebruikt om kosteneffectieve maatregelen te nemen die de afbraak van het milieu kunnen voorkomen.'

Mackenzie citeert tot slot nog de definitie die in de EU het meest wordt geciteerd, namelijk die uit de jaren '90, toen Europa werd opgeschrikt door het BSE-schandaal ofwel de dulle koeien ziekte: 'Wanneer er onzekerheid bestaat over bestaande risico's of hun reikwijdte voor de menselijke gezondheid, dan mogen de instituties beschermende maatregelen nemen, zonder daarbij te wachten tot wanneer de ernst en realiteit van die risico's volledig zichtbaar worden' (Een uitspraak in een rechtszaak van UK versus de Europese Commissie: Case C-180/96, United Kingdom vs. Commission [1998] ECR I-2265, paragraaf 99).

In 2000 tenslotte publiceerde de Europese Commissie een (niet bindende) communicatie die het voorzorgsprincipe nog verder verankerde. Het mag worden toegepast 'in die specifieke situaties waar wetenschappelijk bewijs onvoldoende, niet definitief of onzeker is en waar er indicaties zijn via voorlopige objectieve wetenschappelijke evaluaties, dat er een redelijke grond van zorg bestaat dat de potentiële gevaarlijke effecten voor het milieu, voor menselijke, dierlijke en plantengezondheid niet afdoende beschermd wordt door het gekozen niveau van bescherming.' (Commission Communication on the Precautionary Principle, COM (2000) 1, 10).

Dit waren de tijden voor Barroso en de zijnen het overnamen, toen de Europese Commissie nog niet doordeesemt was van een neoliberale dogma's. Wat de laatste tijd erg opvalt is, dat sinds de TTIP onderhandelingen gaande zijn, er steeds meer georganiseerde aanvallen op dat voorzorgsprincipe komen ⁸. Dat is geen toeval. Zoals verderop in deze brochure wordt beschreven komen die aanvallen soms vanuit een specifieke bedrijfstak omdat men daar vindt dat de Europese wetgeving te streng is. Soms komt de kritiek vanuit conservatieve of

8 Euroactiv, 'The EU needs more anticipatory funding of health and environmental research', september 2014. Geraadpleegd via: <http://www.euractiv.com/sections/health-consumers/eu-needs-more-anticipatory-funding-health-and-environmental-research>

blauwblauwe, liberale politieke hoek, waar men vindt dat de overheid zoveel mogelijk moet terugtreden om de vrije markt en globalisering zijn zegenende werk te laten doen. Wie dacht dat zij intussen hun les wel geleerd hebben, na het enorme markt falen dat we allemaal plots heel duidelijk konden zien bij het uitbreken van de financiële crisis in 2008, komt bedrogen uit.

Zo schreef Europees parlements lid Julie Girling, een geharnaste politieke tegenstander, begin 2014 nog dat allerlei groeperingen, met verwante 'activistische wetenschappers, samen met bepaalde delen van de Europese Commissie en parlementsleden een op emoties gebaseerde campagne voor zero risico houden' en dat dit 'elke poging ondermijnt voor het in balans brengen van risico's en voordelen'. Girling vertegenwoordigt die strekking in de politiek die dat voorzorgsprincipe maar lastig vindt en meent dat het op 'onwetenschappelijke' wijze misbruikt wordt om bijvoorbeeld allerlei veilige chemische producten uit de landbouw of elders te verbannen (zie ook de analyse van Axel Singhofen verderop). Volgens Girling brengt dit de TTIP onderhandelingen in groot gevaar en zou dat weer leiden tot het schaden van liefst '40 % van de export van ruwe landbouwproducten', hetgeen 'drie keer de economische schade vertegenwoordigt van de Europese ban op GGO's' (genetisch gewijzigde organismen). Je vraagt je natuurlijk wel meteen af voor wie die economische schade is? Zouden het misschien Monsanto & co zijn?

Ondanks enkele duidelijke tendensen is het niet juist dat de EU altijd nauwgezet het voorzorgsprincipe toepast en de VS dat nooit deden. Hoewel Amerikanen dat soms zelfs minder genuanceerd beschouwen. S. Loewenberg schreef op 18 mei 2003 in *The New York Times* 'Precaution is for Europeans', en in een artikel in een Amerikaans juristenblad schreef Babich dat voorzorg in conflict is met de Amerikaanse mentaliteit: 'de Amerikaanse cultuur omarmt verandering en risico. Onze helden kijken vooruit – ondernemers en onderzoekers die creëren wat we ons amper kunnen inbeelden, atleten die over fysieke grenzen gaan, en muziek- en filmsterren die gedragspatronen overstijgen. Het voorzorgsprincipe zit niet in de kern van ons nationale karakter...'⁹

Volgens allerlei onderzoekers is de realiteit genuanceerder en pasten beide continenten de laatste decennia dit principe toe, zij het vaak om verschillende redenen voor verschillende kwesties. Zo stelt expert David Gee, hoofdauteur van het rapport 'Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896-2000'¹⁰ van het European Environment Agency (EEA) dat de VS op een

9 A. Babich, 'Too Much Science in Environmental Law' (2003) 23:119 *Columbia Journal of Environmental Law*

10 *Late lessons from early warnings: the precautionary principle 1896-2000*

aantal vlakken (chloorfluorkoolwaterstoffen en hun rol op de ozonlaag en het bannen van het DES hormoon) met meer voorzorg optraden dan de EU. De VS deden dat destijds wel degelijk vanuit publiek belang, terwijl hun strenge houding in verband met het BSE-schandaal (dat vooral in de EU speelde) dan weer eerder handels gerelateerde redenen had. Volgens Gee hangt het erg af van de politieke context en de wijze waarop rechtbanken met wetenschappelijk materiaal omgaan. Als we zien hoe sterk 'big business' de Amerikaanse politieke in zijn greep heeft – Princeton University stelde zelfs dat de VS eerder een oligopolie dan een democratie zijn¹¹ – dan hoeft het niet te verbazen dat in het licht van de 'corporate-gestuurde TTIP onderhandelingen' het voorzorgsprincipe weinig genade krijgt.

Nochtans bleek duidelijk uit de jarenlange en diepgaande EEA studies dat het ontorechte gebruik van het voorzorgsprincipe eerder de grote uitzondering dan regel is. En nog belangrijker, het stimuleert innovatie. Als een product immers onveilig wordt bevonden, dan moet men op zoek naar alternatieven.

Ga rustig slapen

Eind maart 2014 veroorzaakte het bezoek van de Amerikaanse president Barack Obama aan Nederland en België een wervelwind doorheen het medialandschap. Het belangrijkste deel van zijn bezoek was het meest onderbelichte, want ingewikkeld en te complex: het vrijhandelsverdrag waar de Europese Commissie en de VS sinds de zomer van 2013 over onderhandelen. Obama en Barroso lieten gezamenlijk weten dat de Europese Unie en de Verenigde Staten de kritiek op hun geplande vrijhandelsakkoord afwijzen. Obama: 'Niemand moet zich opwinden over provisies die nog niet eens in teksten gegoten zijn. We zullen er alles aan doen om de consumenten- en milieubescherming niet te verzwakken, maar net te versterken.'

Het overtuigt mij in elk geval niet, want het zou dan voor het eerst in de geschiedenis van vrijhandelsverdragen zijn dat die bijdragen aan het verhogen en niet het verlagen van standaarden rond milieu en sociale rechten. De uitspraak van de Amerikaanse president is voorts ronduit arrogant, want de onderhandelingen gebeuren in het grootste geheim.

Vele middenveldorganisaties en NGOs klagen het gebrek aan transparantie van de TTIP onderhandelingen aan. Zij worden slechts zeer beperkt

¹¹ TPM, 'Princeton Study: U.S. No Longer An Actual Democracy', april 2014. Geraadpleegd via: <http://talkingpointsmemo.com/livewire/princeton-experts-say-us-no-longer-democracy>

geïnformeerd en voor de schone schijn geconsulteerd¹². Het bedrijfsleven zit via uitstekende lobbytactieken en bevoorrechte relaties mee aan tafel. Ook het Europees Parlement zelf wordt niet betekenisvol betrokken in het onderhandelingsproces.

Zelf de Europese lidstaten hebben geen toegang tot de Amerikaanse onderhandelingsdocumenten. Dit is zeer ongebruikelijk, normaal gezien hebben de overheden van de EU-lidstaten toegang tot zulke documenten bij vrijhandelsbesprekingen. De Gucht zélf erkende stevast dat er onvoldoende transparantie is, maar schoof de schuld daarvoor op de VS. Amerika is zeer beducht voor lekken en wil zijn onderhandelingsdocumenten enkel met de Commissie delen. Dit is een probleem voor de lidstaten. Amerika zou akkoord gaan met een oplossing in de vorm van een beveiligde leeszaal in Brussel met de onderhandelingsdocumenten van de VS. Dit is onvoldoende en 'onwerkbaar' (hun ambtenaren zouden dan af en aan naar Brussel moeten reizen en ter plekke alle analyse van de complexe documenten moeten doen) voor de overheden van de lidstaten¹³.

Ook het Europees Parlement zelf wordt niet betekenisvol betrokken in het onderhandelingsproces en zal uiteindelijk alleen 'ja' of 'nee' mogen stemmen. In het voorjaar van 2014 probeerde de Europese hoofdonderhandelaar de leden van de parlementaire commissie Milieu, Volksgezondheid en Voedselveiligheid te sussen door ons te beloven dat we 'echt wel geïnformeerd' zouden worden. Dit terwijl multinationals aan weerszijden van de Atlantische Oceaan die de drijvende factor zijn voor deze onderhandelingen 'allerlei consumenten en milieuregels als 'handelsbelemmeringen' omschreven. Vooral op het in Europa – nochtans niet zeer streng toegepaste – voorzorgsprincipe wordt met scherp geschoten.

Volgens de Amerikaanse organisatie Citizen Watch heeft een leger van 600 handelsadviseurs van Amerikaanse bedrijven toegang¹⁴ tot de onderhan-

12 *Het is een constante in communicatie van middenveldorganisaties en NGOs (zie andere documenten van middenveldorganisaties en NGOs vermeld in deze briefing). Op een publieke hoorzitting in het Europees Parlement klaagden ook de Europese consumentenorganisatie (BEUC) en de Europese vakbondsfederatie (ETUC) dit probleem aan.*

13 *Inside US Trade, 'TTIP 'Stocktaking' Fails To Resolve EU Demands For Documents Access': <http://insidetradetrade.com/Inside-US-Trade/Inside-U.S.-Trade-02/28/2014/ttip-stocktaking-fails-to-resolve-eu-demands-for-documents-access/menu-id-172.html>*

14 *Artikel Washington Post, 'Trade deals a closely held secret, shared by more than 500 advisers': http://www.washingtonpost.com/business/economy/trade-deals-a-closely-held-secret-shared-by-more-than-500-advisers/2014/02/28/7daa65ec-9d99-11e3-a050-dc3322a94fa7_story.html; en info-grafiek van de Washington Post: <http://www.washingtonpost.com/wp-srv/special/business/trade-advisory-committees/index.html>*

delingsdocumenten. Dit gebrek aan transparantie is erg onrustwekkend en belooft niet veel goeds. Het maakt van de politieke strijd rond dit historisch vrijhandelsakkoord een ongelijke boksmatch waarbij de tegenstander met één hand op de rug gebonden moet vechten.

Op basis van gelekte documenten blijkt de Commissie een heuse positieve communicatie campagne/PR-strategie over TTIP op te zetten¹⁵. Ook schetst de Commissie geen realistisch beeld wat betreft de zogenoemde 'grote economische voordelen'. De groenen verwijten de Commissie dat het effectief aan 'propaganda' doet wat betreft de TTIP-onderhandelingen. De voor- en nadelen van een mogelijk verdrag worden niet op een gebalanceerd wijze weergegeven, en kritische stemmen worden niet ernstig genomen en zo snel mogelijk ontkracht. Terwijl, grote bedrijven en bedrijfsverbanden duidelijk wel grote inspraak hebben¹⁶. De geruststelling van Obama rond de Europese normen op het vlak van voedselveiligheid, consumentenbescherming, milieu, gegevensbescherming, gezondheid, en werknemersbescherming is onbetrouwbaar. Normen die democratisch bevochten werden staan op de helling voor een hypothetische en uiterst beperkte economische groei.

Het Europese en Amerikaanse beleid rond voedselveiligheid, milieu en klimaat, sociale rechten, werknemersbescherming, gezondheid, en gegevensbescherming is zoals gezegd gestoeld op een zeer verschillende logica. Voor ons staat het voorzorgsprincipe centraal. Lobbyisten van de Amerikaanse ambassade in Brussel pleiten in de Europese instellingen actief tégen dat voorzorgsprincipe. Tijdens ontmoetingen met ngo's en anderen stellen de Amerikanen ronduit dat hun beleid gebaseerd is op keiharde wetenschap en het voorzorgsprincipe 'zweverig gedoe' is. Dat is het niet: het toepassen van dit voorzorgsprincipe gaat over het afwegen van private (bedrijfs-)belangen en (lange termijn) publieke belangen.

Dit debat gaat in essentie over de vraag of politiek nog enige morele en ethische afwegingen mag maken, of dat louter de wetten van het grote geld en winstmaximalisatie gelden (zie de bijdrage van Petra De Sutter).

15 Gelekte documenten van de Commissie rond TTIP-communicatie via Corporate Europe Observatory: <http://corporateeurope.org/printpdf/1600>

16 Volgens onderzoek van Corporate Europe Observatory was meer dan 93 % van de voorbereidende vergaderingen van de Commissie met big business vertegenwoordigers, 'European Commission preparing for EU-US trade talks: 119 meetings with industry lobbyists': <http://corporateeurope.org/trade/2013/09/european-commission-preparing-eu-us-trade-talks-119-meetings-industry-lobbyists>

Enkele voorbeelden. In een rapport van de Amerikaanse handelsvertegenwoordiger over de sanitaire en fytosanitaire maatregelen in de Europese Unie lezen we het volgende: 'Het EU-beleid zorgt voor onnodige vertraging in de goedkeuring van GGO's ondanks positieve evaluatie door het EFSA. De Europese Unie staat voor 'commercieel onhaalbare verwachtingen rond traceerbaarheid en etikettering van GGO's'. De EU bepleit 'moeilijke registratie in de nationale catalogus voor landbouwzaden'. En verder: de EU wil 'onnozele (unnecessary and burdensome) richtlijnen inzake GGO co-existentie'. Dit zijn allemaal kwesties die rechtstreeks te maken hebben met de bedrijfsbelangen van een agrochemische gigant als Monsanto.

Het landbouwbeleid in Europa verschilt fundamenteel van dat in Amerika. Begin juli 2013 schreven tientallen sociale, consumenten-, burgerrechten en milieuorganisaties uit VS én EU een open brief naar Obama, Barroso en Van Rompuy waarin ze hun zorg uitten over de échte doelen van dit deregulerende verdrag die de Amerikaanse Transatlantic Business Council (en de European Roundtable of Industrialists, ERT), al jaren nastreeft. Via 'harmonisering' van standaarden voor producten, wil die alle handelsbelemmeringen opruimen. De organisaties stellen terecht dat verworven wettelijke, sociale en ecologische bescherming hierdoor ondergraven worden. En daarmee het vertrouwen van burgers.

Wat blijft er over van de Europese strategie inzake voedselveiligheid als straks hormonenvlees, chloorkippen, genetisch gewijzigde gewassen en gekloonde dieren vrij ingevoerd kunnen worden? Boerenbond-voorzitter Piet Vanthemsche zei in een dubbelinterview met mij in De Zondag: 'Wij zijn heel bevreesd voor zo'n vrijhandelsakkoord. Dit zou een serieuze bedreiging zijn voor onze concurrentiepositie. Europa is het werelddeel met de strengste regels voor zijn landbouwsector. Als de consument en de maatschappij dat vraagt, willen wij daar aan voldoen. Maar we moeten dan wel beschermd worden tegen oneerlijke concurrentie van producenten die niet aan die regels moeten voldoen.'

Voedsel- en landbouwbeleid is een prioriteit voor de Verenigde Staten in de TTIP-onderhandelingen. Deze worden door Amerikaanse actoren gezien als dé opportuniteit om de Europese regelgeving op het gebied van voedselveiligheid aan te pakken. Verschillende Amerikaanse bedrijven en politici wezen er al op dat ze het Europese voorzorgsprincipe beschouwen als een voorwendsel om genetisch gemanipuleerde gewassen en andere Amerikaanse producten van de Europese markt te weren en bestempelen het als 'onwetenschappelijke handelsbarrière'. Senator Max Baucus, voorzitter van de Commissie Financiën, schreef in een open brief aan Ron Kirk, voormalig VS-toponderhandelaar en in

een opiniestuk: 'Steun van het Congres hangt grotendeels af van het afbouwen van handelsbarrières voor Amerikaanse landbouwproducten.' Ook vanuit Europa komt er enorme druk vanuit de GGO-lobby. Zo heeft EuropaBio, de Europese biotech-koepel, haar wensen aan de Commissie overgemaakt. Het wil een gelijkaardig systeem voor GGO-autorisaties als in de VS.

Zelfs zonder akkoord voel je in het Europees Parlement de impact van die onderhandelingen op de besluitvorming. In de parlementaire Commissie Milieu en Voedselveiligheid lag op een bepaald moment een voorstel van de Commissie over het gebruik van melkzuur voor. Toen kwamen plots ambtenaren van het directoraat-generaal Handel ons opleggen dat we dat voorstel moesten goedkeuren omdat we anders de Europese onderhandelingspositie voor het vrijhandelsakkoord in het gevaar brachten en dat we toch geen handelsoorlog op ons geweten wilden hebben.

Een ander heel recent en concreet voorbeeld hiervan gaat over hoe Europa om moet gaan met de Amerikaanse export van vlees van gekloonde dieren. In een recente documentaire van de Duitse televisiezender 'Das Erste' vraagt collega parlementslid Dagmar Roth-Behrendt zich ironisch af of we de Europese en nationale politiek niet beter gewoon direct afschaffen, opdat de TTIP-onderhandelaars de handen vrij krijgen.

Roth-Berendt bevestigt wat ik al wist, namelijk dat de diensten van de Europese Commissie voordat er ook maar een begin van akkoord ligt, EU-wetgeving voor consumenten beïnvloeden: 'Bijvoorbeeld in de wetsvoorstellen over Novel Foods (dat gaat onder meer over vlees van gekloonde dieren). Daar vragen ze ons om meerdere elementen te laten passeren, zodat de onderhandelingen over het TTIP niet in gevaar komen en de VS de deur niet dichtgooien.'

Wij hebben er bij de Commissie altijd op aangedrongen zeer ernstig werk te maken van wetgeving hieromtrent, maar ze schoof het op de lange baan. Pas in december 2013, minder dan vijf maanden voor het einde van de legislatuur, kwam Europees commissaris van Volksgezondheid Tonio Borg plots met een reeks zwakke voorstellen inzake kloonvlees. Hét cruciale element etikettering, dus informatie op de verpakking van ingevoerde producten wat van belang is voor consumenten, maakte er geen deel van uit. Borg vertelde me zelf dat hij wél een heel eind verder wilde gaan, maar onder druk stond van De Gucht om dat vooral niet te doen. Met haar uiterst voorzichtige voorstellen doet de Commissie nu al, preventief, aan zelfcensuur om de VS gunstig te stemmen. En als er nú al zo'n druk is, wat kunnen we dan verwachten als de onderhandelingen goed en wel op gang zijn?

Een TTIP-akkoord inclusief landbouw- en voedselbeleid dreigt dus een achterpoort te betekenen voor het afzwakken van onze voedselveiligheidsnormen. Is het niet via regelgeving dan wel via brute economische en spotgoedkoop in de VS geproduceerde industriële landbouwproducten.

De lobby van Monsanto & co is gigantisch. Het vrijhandelsakkoord met de VS moet er toe dienen dat douanetarieven op landbouwproducten afgeschaft worden. Maar is het zinvol onze markten te laten overspoelen met industriële producten uit de Amerikaanse en Canadese agro-industrie? Hebben wij nood aan biefstuk vol hormonen? Willen wij chloorkippen? Willen wij genetisch gemanipuleerde gewassen? Willen wij de standaarden voor voedselveiligheid en de milieunormen verlagen om te kunnen concurreren? Willen wij dat bedrijven landen kunnen aanklagen omdat sommige wetten hun investeerders niet zinnen?

Als Brussel en Washington in 2016 een akkoord vinden over het TTIP – net voor de verkiezingen zoals president Obama wil – dan zal het Europees Parlement gevraagd worden om het in zijn geheel goed te keuren. Het akkoord bijsturen zal dus niet kunnen, het wordt een eenvoudige ‘ja’ of ‘neen’. Het is maar dat u het weet. Voorkomen is beter dan genezen.

Bart Staes

Europees parlements lid (Groen)

Chemische oorlogsvoering tegen het voorzorgsprincipe

Of hoe TTIP wordt gekaapt door een industriële lobby om in te beuken op Europese milieu- en gezondheidsstandaarden

De voorbije twaalf maanden werd er almaar vaker met scherp geschoten op het Europese voorzorgsbeginsel. Sommige advocatenkantoren (Bergkamp & Kogan, 2013) beschouwen het als een obstakel voor het Trans-Atlantische Partnerschap voor Handel en Investerings (TTIP). Ook het Britse conservatieve Europarlementslid Julie Girling (2014) vindt dat ‘de steeds sterkere omarming van ‘voorzorgsregelgeving’ door de EU [...] weleens de grootste hinderpaal’ voor de ondertekening van een overeenkomst zou kunnen vormen.

In oktober 2013 schreven 12 CEO's van voornamelijk chemische bedrijven een brief (European Risk Forum, 2011) naar de voorzitters van de Europese Commissie, de Europese Raad en het Europees Parlement. Daarin pleitten ze voor de formele goedkeuring van een ‘innovatiebeginsel’ als tegenwicht voor de ‘voorzorgswetgeving’, omdat ze vrezen dat ‘het nodige evenwicht van voorzorg en evenredigheid almaar vaker plaatsmaakt voor een eenvoudig vertrouwen op het voorzorgsbeginsel en het vermijden van technologische risico's’.

Bepaalde academici hebben het zelfs over een ‘voorzorgsimpasse in Europa’, terwijl ze wijzen op een ‘duidelijke kloof tussen op bewijzen gebaseerde analyses en door deskundigen geformuleerde aanbevelingen enerzijds, en beleidsbeslissingen die volledig los lijken te staan van beide anderzijds’ om vervolgens te concluderen dat er ‘verandering nodig is in de context van de onuitvoerbaarheid van een status quo die tot versnipperde en ondoordachte verboden leidt.’

En ze lijken gehoor te vinden bij professor Anne Glover, de hoofdadviser voor wetenschappelijke kwesties van de net afgetreden voorzitter van de Europese Commissie, José Manuel Barroso, die publiekelijk verklaarde dat ze zich zorgen maakt over het ‘oneigenlijke gebruik’ van het voorzorgsbeginsel.

Hebben we als Europese Unie dan werkelijk te lijden onder een oneigenlijk gebruik van het voorzorgsbeginsel?

Dankzij het rapport '*Late lessons from early warnings*' (2013) ('late lessen uit vroegtijdige waarschuwingen') dat het Europese Milieuoagentschap (EMA) in 2012 publiceerde, beschikken we vandaag over dwingend bewijs in verband met de toepassing – of beter de verwaarlozing – van het voorzorgsbeginsel. Zo komen in het rapport tal van gevallen aan bod waarin ondernemingen nalieten om tijdig te handelen om zo ernstige schade aan gezondheid en milieu te voorkomen. Het komt daarbij tot de slotsom dat 'als men het voorzorgsbeginsel had toegepast op basis van vroegtijdige waarschuwingen, gerechtvaardigd door 'redelijke redenen voor bezorgdheid', er tal van levens gered hadden kunnen worden en heel wat schade aan ecosystemen vermeden had kunnen worden'. Het illustreert bovendien hoe voorzorg de schade kan inperken en innovatie kan stimuleren. Het maakt tevens duidelijk dat overregulering te wijten aan het voorzorgsbeginsel de uitzondering en onderregulering de regel is.

Wat zit er dan achter die talrijke aanvallen op het voorzorgsbeginsel? Welke zijn die vermeende 'ondoordachte verboden' waarnaar verwezen wordt? De recente maatregelen die kwaad bloed gezet blijken te hebben bij de industrie, zijn het van 2013 daterende verbod op drie insecticiden (Europese Commissie, 2013) wegens het gevaar dat ze betekenen voor honingbijen, en het werk van de Europese Commissie ter bepaling van criteria voor hormoonontregelaars (*Endocrine Disrupting Chemicals* – EDC's).

Volgens de Verordening (Regulation (EC) No 1107/2009) uit 2009 over gewasbeschermingsproducten mogen hormoonontregelende stoffen niet langer worden gebruikt als werkzame stoffen in pesticiden, tenzij in uitzonderlijke gevallen. De Europese beroepsorganisatie van de pesticidenindustrie (ECPA) heeft wanhopig geprobeerd om de goedkeuring van uitsluitingscriteria tijdens het wetgevingsproces tegen te houden; zowel voor hormoonontregelaars, als voor stoffen die als kankerverwekkend, mutageen of giftig voor de voortplanting (CMR) zijn ingedeeld. Tevergeefs. Het enige wat de organisatie daarna nog kon doen, was proberen de toekomstige EDC-criteria te verzachten.

Nu het TTIP almaar dichterbij komt, zag de ECPA vorig jaar via haar Amerikaanse tegenhanger een nieuwe kans om de rangen te sluiten tegen betekenisvolle criteria voor hormoonontregelaars. In mei 2013 schreef CropLife America (Barb, 2013) namelijk een brief naar de Amerikaanse gezant voor handel, waarin het verbod op neonicotinoïden als voorbeeld werd aangehaald voor het 'misbruik van het voorzorgsbeginsel door de EU' en de 'huidige categorisering van chemische stoffen als hormoonontregelaars' als 'bijzonder problematisch' werd

omschreven, aangezien 'dit indruist tegen op de op wetenschap gebaseerde risicoanalysebenadering die het Amerikaanse Milieubeschermingsagentschap (*Environmental Protection Agency – EPA*) hanteert'.

De daarbij naar voren geschoven argumenten werden volledig overgenomen in het rapport van dit jaar over technische hinderpalen voor de handel van de Amerikaanse gezant voor handel (2014). Dat werd naar eigen zeggen 'opgesteld als reactie op de bekommernissen van Amerikaanse ondernemingen, landbouwers, veetelers en producenten, die steeds vaker te maken krijgen met non-tarifaire handelsbarrières in de vorm van productnormen, tests en andere technische vereisten wanneer ze hun producten en diensten over de hele wereld willen verkopen'.

Is de EU echt het noorden kwijt? Heeft de Unie niet langer oog voor wetenschap en legt ze werkelijk ondoordachte verboden op?

De eerste waarschuwingen voor de nefaste gevolgen van neonicotinoïden voor honingbijen dateren van 1996. Het tijdelijke verbod van de EU op het gebruik van neonicotinoïden is gebaseerd op de recentste tweejaarlijkse wetenschappelijke studie van de Europese Autoriteit voor voedselveiligheid, dat duidelijk risico's voor honingbijen blootlegt. Wie heeft er hier dus niet langer oog voor wetenschap?

De risico's van de hormoonontregelaars werden voor het eerst samengevat voor beleidsmakers in het rapport van de workshop van de Europese Commissie in Weybridge (1996). Sindsdien hebben toonaangevende wetenschappers hun toenemende bezorgdheid geuit over de stijging van het aantal hormoon gerelateerde ziektes, zowel in de EU als elders ter wereld (Wereld Gezondheidsorganisatie, 2012), en opgeroepen tot de nodige regelgevende stappen (De Berlaymont Verklaring 2013 over hormonenontregelaars, 2013).

Een gezamenlijke aanval (Altex, 2013) op de activiteiten van de Europese Commissie met betrekking tot criteria voor hormoonontregelaars door 18 uitgevers van toxicologische vakbladen werd bovendien grondig weerlegd door wetenschappers (*Science and policy on endocrine disrupters must not be mixed: a reply to a 'common sense' intervention by toxicology journal editors*, 2013) op het terrein. Die wezen daarbij op het onthutsende gebrek aan kennis van de uitgevers over de cruciale onomkeerbare en nefaste gevolgen die hormoonontregelaars hebben doordat ze ontwikkelingsprocessen verstoren. Is het in de context van dit bewijs dan niet verstandig om geen hormoonontregelaars te

gebruiken in de chemische stoffen waarmee onze percelen en voedingsgewassen massaal worden bespoten, tenzij er een ernstig gevaar voor de gezondheid van de planten dreigt dat op geen enkele andere manier kan worden afgewend?

In het complexe domein van gezondheids- en milieubescherming zijn eenvoudige verbanden tussen oorzaak en gevolg de uitzondering. En risico's moeten natuurlijk in redelijke mate worden geëvalueerd. Maar de problemen beginnen wanneer alleen volledig gekwantificeerde risicoanalyses tellen en kwalitatieve risicoanalyses weggewuifd worden als 'gebaseerd op risico's'. Gelet op de inherente beperkingen van de wetenschap (en de beschikbare middelen), roepen diegenen die voor complete kwantitatieve risicoanalyses van zogenaamde co-causale factoren en hun onderlinge verbindingen pleiten voor er enige regulerende actie mag plaatsvinden, dus eigenlijk op tot een status quo.

Kosten-batenanalyses vormen nog een ander veiligheidsnet voor de sector. De kosten op korte termijn voor het bedrijfsleven kunnen namelijk worden bepaald. De voordelen op lange termijn van regelgevende stappen blijken daarentegen vaak onmogelijk te kwantificeren (bv. de nefaste impact op de gezondheid beperken of ecosysteemdiensten in stand houden). Het gevolg: een aanzienlijk onevenwicht ten gunste van de kortetermijnbelangen van de industrie.

Al deze punten werden in het verleden al uitvoerig beschreven en de werkelijke inzet bij dergelijke controverses is vrij eenvoudig: het is louter een kwestie van economische belangen. Zo bleek uit het rapport van het Europese Milieuagentschap dat 'in bijna alle geanalyseerde gevallen het voor de industrie als voordelig werd beschouwd om mogelijk schadelijke producten te blijven gebruiken of mogelijk schadelijke activiteiten voort te zetten'. Europese producenten van pesticiden hebben tientallen rechtszaken aangespannen tegen de afwijzing van werkzame stoffen – afwijzingen die overigens gebaseerd waren op uitgebreide risicoanalyses.

Dit wijst erop dat het allemaal om de commercie draait, niet om gevaar versus risico. Dat is overigens een onjuiste tweedeling, uitgevonden door de pleitbezorgers van de industrie in een poging om de inspanningen van de EU om de volksgezondheid en het milieu te beschermen in diskrediet te brengen. Het doel van de oproep tot 'goede wetenschap' is daarbij nog altijd hetzelfde als toen de tabaksindustrie er voor het eerst naar greep: 'om de normen van wetenschappelijk bewijs zodanig te manipuleren dat ze de belangen van de bedrijven dienen' (Ong & Glantz, 2001).

De echte tweedeling situeert zich hier tussen publieke en private belangen, tussen de macht van de regelgever en de controle van de bedrijven. In 1990

belette een historisch vonnis (Lahl & Tickner) de EPA om een verbod op het gebruik van asbest in zowat elk product op te leggen. Maar de gevolgen hiervan gingen veel verder: met dit vonnis legde de rechtbank de lat voor het te leveren bewijs – in verband met de risico's en de kosten en baten van een beperking – namelijk zo hoog dat het vanaf dat ogenblik zo goed als onmogelijk werd voor de EPA om het gebruik van chemische stoffen in de handel nog via regelgevende middelen te beperken. Net dit machtsverlies voor de bevoegde autoriteiten probeert de industrie aan beide kanten van de Atlantische Oceaan op dit ogenblik te bereiken in de EU via 'een samenwerking op reguleringsgebied' binnen TTIP. En dat allemaal in de naam van de ogenschijnlijk redelijke oproep tot een 'op wetenschap gebaseerde risicoanalyse'.

Door de bijzondere betekenis van een op wetenschap gebaseerde besluitvorming in de VS bevindt het land zich vandaag echter nog steeds in de vorige eeuw op het vlak van chemische controle. Het verzette zich ook consequent tegen de REACH – en EU-beperkingen op chemische stoffen – en geldt als buitenstaander in de internationale chemische beleidsvorming. Zo zijn de VS niet in staat om de kleinste gemene deler van de chemische verdragen van de VN, zoals de Verdragen van Stockholm en Rotterdam, te ratificeren wegens de tekortkomingen in de Amerikaanse wetgeving over chemische stoffen en zijn ze niet bereid om daar iets aan te veranderen. Dat is geen goed uitgangspunt voor een samenwerking op reguleringvlak.

Uit ontevredenheid over de diepgewortelde tegenstrijdige standpunten stelde professor Glover, wetenschappelijke hoofdadviser onder de recent uitgetreden Commissie Barroso, onlangs een nieuwe structuur voor aan de Europese Commissie, bij wijze van mogelijke stap in de goede richting. Ze leek daarbij te suggereren dat het schoentje knelde bij de manier waarop de Commissie bewijzen verzamelt en dat dit probleem opgelost kon worden door de wetenschappelijke analyses los te koppelen van diegenen die het beleid bepalen. Maar daarmee werd compleet voorbijgegaan aan de werkelijke hamvraag: hoe sterk moeten bewijzen zijn om een bepaalde actie te rechtvaardigen? Volstaan gegronde redenen voor bezorgdheid? Of is bewijs zonder redelijke twijfel noodzakelijk? Of sterker: volledig bewijs zonder enige twijfel? Dit is een inherent politieke beslissing die afhangt van tal van factoren, zoals de aard en de reikwijdte van de mogelijke schade, wie er wellicht door getroffen zal worden, de onzekerheden die ermee gepaard gaan, en de beschikbaarheid van veiligere alternatieven. Gevestigde belangen zullen hierbij altijd voor het hoogst mogelijke – of zelfs onmogelijke – niveau van bewijs pleiten alvorens een bepaald product of technologie van de markt wordt verbannen. Het rapport van het Europese Milieuagentschap slaagt er overigens in om op overtuigende wijze te pleiten voor 'het ernstiger nemen van vroegtijdige

waarschuwingssignalen en het optreden bij minder sterke bewijzen dan die welke normaal gebruikt worden om van ‘wetenschappelijke causaliteit’ te kunnen spreken’.

De huidige loopgravenoorlog tussen publieke en private belangen zal wellicht blijven duren, tenzij we bij het nemen van bedrijfsbeslissingen rekening gaan houden met de gevaren van industriële producten voor de volksgezondheid en het milieu. Zolang het winstgevend blijft om chemische stoffen te verkopen die niet veilig zijn, mag het niet verwonderen dat bepaalde bedrijven zich verzetten tegen elke beperking van hun activiteiten. Beleidsmakers zouden daarom voor een kader moeten zorgen waarin bedrijven aan de behoeften van zowel de maatschappij als de aandeelhouders kunnen voldoen. De bewijslast moet worden omgekeerd, externe kosten moeten worden geïnternaliseerd via belastingen en heffingen, en waarschijnlijke toekomstige schade moet worden geminimaliseerd (bv. door het gebruik van anticiperende verzekeringsgaranties die terugbetaalbaar zijn als er geen schade blijkt te volgen). Innovatie, het recentste toverwoord van de industrie, mag geen doel op zich zijn. We hebben innovatie nodig die voor duurzame ontwikkeling zorgt. We moeten van kwantitatieve risicoanalyses, die de regelgevende actie ten onrechte vertragen en dus voornamelijk de status quo helpen te handhaven, overstappen op vergelijkende analyses die ons de beste aanpak voor de toekomst kunnen tonen en waarbij meer uiteenlopende stakeholders betrokken worden.

De EU bevindt zich op dit ogenblik dus op een tweekoppig: willen we een regelgevend systeem dat ons allemaal ten goede komt of een systeem waarbij alleen de economische belangen op korte termijn tellen, ten koste van de menselijke gezondheid en het milieu? De resultaten van de TTIP-onderhandelingen zullen beslissen welk pad we zullen bewandelen.

Axel Singhofen

Gezondheids- en milieud adviseur, Groenen/EVA-groep in het Europees parlement

Heruitgegeven met de toelating van Chemical Watch
<http://forum.chemicalwatch.com>

Literatuurlijst

- De Berlaymont Verklaring 2013 over hormonenontregelaars. (2013). Opgehaald van http://www.brunel.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0005/300200/The_Berlaymont_Declaration_on_Endocrine_Disrupters.pdf
- Science and policy on endocrine disrupters must not be mixed: a reply to a 'common sense' intervention by toxicology journal editors. (2013). *Environmental Health*. Opgehaald van <http://www.ehjournal.net/content/12/1/69>
- Altex. (2013, June). Comment: Scientifically unfounded precaution drives European Commission's recommendations on EDC regulation, while defying common sense, well-established science and risk assessment principles. Opgehaald van http://www.altex.ch/resources/open_letter.pdf
- Barb , G. (2013). Hearing: Request for Comments Concerning Proposed Transatlantic Trade and Investment Agreement. (pp. 1-2). CropLife America. Opgehaald van <http://www.croplifeamerica.org/sites/default/files/CLA%20TTIP%20Oral%20Comments%2020133005%20FINAL.pdf>
- Bergkamp, L., & Kogan, L. (2013). Trade, the Precautionary Principle, and Post-Modern Regulatory Process. *EJRR*(04), 493-507. Opgehaald van http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2376753
- European Environment Agency. (2013). *Late lessons from early warnings: science, precaution, innovation*. Kopenhagen. Opgehaald van <http://www.eea.europa.eu/publications/late-lessons-2/>
- European Risk Forum. (2011). *Communication 12: The Innovation Principle – Letter to the Presidents of the European Commission, the Europe Council, and the European Parliament*. Brussel. Opgehaald van http://www.scienceindustries.ch/_file/13682/erf-communication-innovation-principle.pdf
- Europese Commissie. (2009). Regulation (EC) No 1107/2009. *Official Journal for European Legislation*, 1-77. Opgehaald van <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:309:0001:0050:EN:PDF>
- Europese Commissie. (2013). Commission Implementing Regulation (EU) No 485/2013. *Official Journal of the European Union*, 1-15. Opgehaald van <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:139:0012:0026:EN:PDF>
- Girling, J. (2014, januarië 23). *Opinion*. Opgeroepen op november 2014, 2014, van The Wall Street Journal Online: <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424052702303947904579336611208924306?mg=reno64-wsj&url=http://online.wsj.com/article/SB10001424052702303947904579336611208924306.html>
- Lahl, U., & Tickner, J. (sd). Deficits in US and European chemicals legislation – reform efforts and the transatlantic openness for dialogue. 1-23. Opgehaald op: http://www.bzl.info/de/sites/default/files/lahl_reach2004-en.pdf
- Ong, E. K., & Glantz, S. A. (2001). Constructing 'Sound Science' and 'Good Epidemiology': Tobacco, Lawyers, and Public Relations Firms. *American Journal of Public Health*, 91(11), 1749-1757. Opgehaald op <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1446868/pdf/0911749.pdf>

United States Trade Representative. (2014). *2014 Report on Technical Barriers to Trade*. Washington DC. Opgehaald op <http://www.ustr.gov/sites/default/files/2014%20TBT%20Report.pdf>

Wereld Gezondheidsorganisatie. (2012). *Endocrine Disrupting Chemicals - Summary for Policymakers*. Geneva: WGO/UNIP. Opgehaald op http://www.unep.org/chemicalsandwaste/Portals/9/EDC/SOS%202012/EDC_summary_report.pdf

Het voorzorgsprincipe: gij zult niet schaden

De heilige oorlog

Voor de Groenen is het voorzorgsprincipe een heel belangrijk principe, en we laten ons hier steeds door leiden bij de invoering van nieuwe technologieën. In de geneeskundige plichtenleer staat het 'primum non nocere' ('gij zult niet schaden') centraal, en wij vinden dat dit niet enkel voor de geneeskunde en de geneesmiddelenindustrie moet gelden maar ook voor de landbouw, de voedselvoorziening, en breder zelfs voor elke nieuwe technologie die wordt ingevoerd. Effecten van milieu en voeding op de gezondheid kunnen namelijk substantieel zijn, denk maar aan de fijn stof problematiek of aan residuen van pesticiden in de voeding, en aan de schadelijke gevolgen die deze kunnen hebben. Maar denk ook aan de aanwezigheid van ftalaten en bisfenol A (hormoonverstorende stoffen) in kinderspeelgoed, of in de geneeskunde aan het Thalidomide en het DES verhaal, de asbestproblematiek, de invloed van roken op longkanker... ga zo maar door, de lijst is eindeloos. Vandaag wordt deze lijst trouwens verder aangevuld met nieuwe vragen rond niet-ioniserende straling, genetisch gemodificeerde organismen, nanotechnologie, en ga zo maar door. Ook hier is de nieuwe lijst eindeloos.

Steeds komen er nieuwe vragen, en staan iedere keer opnieuw de twee kampen tegenover elkaar in deze 'heilige oorlog'. Enerzijds is er het kamp van de harde 'believers' in de triomf van de wetenschappelijke vooruitgang, anderzijds het kamp van de meer sceptisch ingestelde wetenschappers. Het eerste kamp wordt aangemoedigd door de industrie en haar aandeelhouders, in hun jacht op patenten en winsten, het tweede kamp wordt versterkt door de ecologen en de critici van het model van de steeds toenemende economische groei. We zien evenwel dat het eerste kamp vaak de politieke wereld en de overheden achter zich heeft, terwijl het tweede kamp als onwetenschappelijke paniekzaaij wordt weggezet.

Schade en voorzorg

Een en ander heeft natuurlijk te maken met de invulling die men aan het begrip 'schade' toekent. Schade voor wie? Voor de bevolking? Voor de toekomstige generaties? Voor het milieu, de dieren, het klimaat? En wat is schade? Iets wat

de integriteit van mensen bedreigt? Hun fysische en geestelijke gezondheid? Op korte of op lange termijn? Hun portemonnee? Bestaat er zoiets als schuldig verzuim, wanneer men ten onrechte iets niet doet? Wie oordeelt over de mogelijke schade? En dan is er de vraag over de hoeveelheid schade die misschien acceptabel is als daar tegenover voordelen staan. Accepteren we een klein beetje schade, of iets meer? Of moet het risico absoluut nul bedragen? Wat is de optimale balans? En opnieuw, wie oordeelt hierover? Een veel gebruikte definitie is de volgende: 'Where there are threats of serious or irreversible damage, lack of full scientific certainty should not be used as a reason for postponing measures to prevent environmental degradation'¹. Als er een risico op schade bestaat, maar we weten het niet zeker, mag dat geen reden zijn om maatregelen te nemen om de gevolgen van die schade te voorkomen. Een ingewikkelde zin om te zeggen: als iets mogelijk gevaarlijk is, doe het dan niet. Beter voorkomen dan genezen.

Het voorzorgsprincipe is één van de zaken waaruit blijkt dat het Europese denken erg verschilt van het Amerikaanse. Dit belangrijke principe staat nu op de helling omwille van de huidige onderhandelingen tussen de EU en de VS over een vrijhandelsakkoord (TTIP). Daarom is het belangrijk om even stil te staan bij de ethische en juridische consequenties van dit principe. Zoniet wordt er oorlog gevoerd op basis van 'wetenschappelijke' argumenten alleen, en worden de ethische principes afgedaan als 'onwetenschappelijk'. In welke mate maakt het voorzorgsprincipe deel uit van het wetenschappelijk denken? Of komt het slechts om de hoek kijken wanneer men onderzoeksresultaten wil valoriseren? Belangrijke vragen waar we het antwoord op zoeken, om onze stelling scherp te formuleren en het debat correct te kunnen voeren.

Europa vs. de VS

Misschien kan u denken dat dit een theoretische oefening is die niemand aanbelangt? Niets is minder waar. Het voorzorgsprincipe, dat in Europa hoog in het vaandel wordt gedragen, is er verantwoordelijk voor dat we voorlopig geen hormonenvlees, noch chloorkippen op ons bord hebben. Dit is echter wel de inzet van de TTIP onderhandelingen. De ultieme vermarkting die, ook als gevolg van de TISA onderhandelingen, op ons af komt. Het vormt een bedreiging niet alleen voor onze sociale waarden, maar ook voor onze voedselveiligheid en gezondheidszorg. En de druk om het voorzorgsprincipe aan te vallen neemt toe. In oktober 2013 hebben 12 bedrijfsleiders van vooral chemische bedrijven een brief aan de voorzitters van de Europese Commissie, de Raad en het Parlement gestuurd, waarin wordt opgeroepen tot de formele goedkeuring van een 'innovatie principe' als tegengewicht voor wat ze

de ‘voorzorgswetgeving’ noemen. Ze pleiten ervoor de balans te herstellen tussen het durven nemen van technologisch risico en het hanteren van het voorzorgsprincipe. Voor sommigen is het voorzorgsprincipe een scheldwoord geworden dat sterke allergische reacties opwekt. Zij spreken over een ‘voorzorgsprincipe impasse’ in Europa, en klagen aan dat er een ‘schijnbare kloof is ontstaan tussen evidence-based analyses en de door experts geformuleerde aanbevelingen enerzijds, en beleidsbeslissingen die losgekoppeld lijken te zijn van beiden anderzijds’. Ze besluiten dat de situatie moet veranderen om uit de onuitvoerbaarheid van het status quo en ondoordachte verboden te geraken, met als doel onze competitiviteit in de wereld te herwinnen. Ook Anne Glover, hoofd wetenschappelijk adviseur van voormalig Commissievoorzitter Jose Manuel Barroso, heeft publiekelijk verklaard dat zij zich zorgen maakt over het ‘oneigenlijk gebruik’ van het voorzorgsbeginsel.

Late lessons from early warnings

In 2013 heeft het Europees Milieuagentschap (EEA) een dik rapport gepubliceerd met als titel *‘Late lessons from early warnings’*. In dit rapport haalt de EEA veel voorbeelden aan van situaties waar vroegtijdige waarschuwingen niet werden opgevolgd en grote schade hebben berokkend. Denken we maar aan roken en longkanker, DDT en de gevolgen voor het milieu, de klimaatverandering, kerncentrales en de rampen van Chernobyl en Fukushima, en tal van andere voorbeelden. De EEA vermeldt in het rapport dat er veel vaker geen rekening wordt gehouden met vroegtijdige waarschuwingen (met alle gevolgen vandien), dan dat er vals alarm werd geslagen, en een bepaalde technologie ten onrechte werd tegengehouden. De EEA besluit dat overregulatie op basis van het voorzorgsprincipe de uitzondering is, terwijl onderregulatie de regel is.

Hormoonontregelaars

Wat actueel op de agenda staat en met het voorzorgsprincipe te maken heeft – en dus erg onder druk staat door industriële lobby’s – zijn de inspanningen die de Europese Commissie actueel doet om de criteria vast te leggen van wat hormoonontregelende chemicaliën zijn, alsook ook het bannen van drie pesticiden in 2013 omwille van hun schadelijke effecten op de bijenpopulaties, waaronder de neonicotinoïden. De chemische industrie ziet in de TTIP onderhandelingen nieuwe mogelijkheden om de Europese regelgeving onder druk te zetten en aan te vechten, en dit is de reden waarom TTIP erg schadelijke gevolgen kan hebben voor Europa. De Amerikaanse Environmental Protection Agency is toleranter dan het Europees Agentschap, en dit wordt

door de Amerikaanse industrie als hoogst problematisch beschreven. TTIP kan dat probleem uit de weg ruimen, onder het mom van harmonisatie.

Wetenschap vs. voorzorg

Hoe wetenschappelijk of onwetenschappelijk is nu het voorzorgsprincipe? Het is erg moeilijk om in de ecotoxicologie eenvoudige oorzaak-gevolg conclusies te trekken. Laboratoriumproeven en dierexperimenten zijn niet steeds extrapoleerbaar en net dat feit wordt door voorstanders van nieuwe producten en technieken gebruikt als argument. Iets wat in hoge doses bij muizen toxisch is, zal het bij de mens allicht wel niet zijn, gezien de veel lagere blootstelling. Ook in omgekeerde richting is het moeilijk conclusies te trekken. Het is duidelijk dat dit soort argumentatie niet voldoet. Grootschalige onderzoeken op lange termijn zijn er meestal niet, zeker niet bij de introductie van nieuwe producten. Anderzijds leert de geschiedenis van tabak en asbest dat zelfs met de neus op de feiten, industriële lobby's de realiteit nog steeds ontkennen. Wat is dan de oplossing voor dit dilemma? Wachten tot schade bewezen is vooraleer te reguleren? Dat is de Amerikaanse zienswijze, maar dan komt men veel te laat. Reguleren bij mogelijke schade op grond van het voorzorgsprincipe, zoals in Europa?

Follow the money

Axel Singhofen haalde al aan in deze brochure dat het natuurlijk allemaal draait om financiële voordelen die de industrie verloren ziet gaan als de regulering te strikt is. Ook de EEA stelt duidelijk dat in alle onderzochte dossiers blijkt dat het voor de industrie financieel interessant was om hun potentieel schadelijke producten verder op de markt te houden. Tientallen rechtszaken vanwege pesticide producenten tegen weigeringen om hun producten op de Europese markt toe te laten zijn hiervan het bewijs. Het dilemma 'hazard' versus 'risk', wat eigenlijk slaat op wat een aanvaardbaar risico op schade mag zijn, is in werkelijkheid een business verhaal. De roep naar 'sound science' die ook nu te horen is vanwege de voorstanders van pesticiden en GGO's, is dezelfde die de tabaksindustrie jarenlang heeft gebruikt om hun belangen te verdedigen. Singhofen schrijft verder dat het echte dilemma dat is tussen publieke versus private belangen. In de Verenigde Staten heeft de private sector het gehaald van de regulator, toen in 1990 een rechtbank besliste dat er geen ban op asbest kon komen, en toen de 'level of evidence' om schade aan te tonen zo hoog werd gelegd, dat sinds dat ogenblik de Amerikaanse Environmental Protection Agency monddood is gemaakt.

Ethische benadering

Anne Glover meende te moeten suggereren dat een oplossing voor het dilemma lag in de scheiding van de wetenschappelijke risicobeoordeling en de politieke besluitvorming. Uiteraard lost dit het probleem niet op. De hamvraag blijft welk 'level of evidence' nodig is om een beslissing te nemen: een redelijke grond tot bezorgdheid, een bewijs boven gerede twijfel, of een volledig bewijs zonder enige twijfel? Deze beslissing is inherent politiek, en functie van veel factoren. Gevestigde belangen zullen altijd blijven vragen om de hoogste, zo niet onmogelijke, 'levels of evidence', terwijl het EEA rapport duidelijk voor het omgekeerde pleit.

Gezien wetenschappers en politici er niet uit geraken, en gezien de belangrijke financiële belangen die ermee gemoeid zijn, is het misschien aan de ethici om zich uit te spreken. In Ethiek en Maatschappij stellen Marian Deblonde en Lieve Goorden dat het voorzorgsprincipe geen pleidooi is voor irrationaliteit, maar een uitdaging voor ons collectief bewustzijn³. Politieke beslissingen zijn nooit op wetenschappelijke kennis gebaseerd en dat hoeft ook niet. Wetenschap is een belangrijke politieke raadgever, maar niet de enige. Wetenschap kan bijvoorbeeld aangeven tot waar onze kennis reikt, waar de grenzen van de kennis liggen.

Maatschappelijk debat

Daarnaast is ook het maatschappelijk debat heel belangrijk om tot politieke besluitvorming te komen. Uit dat debat blijkt dikwijls dat de samenleving niet per se zit te wachten op technologische vooruitgang, terwijl de economische en politieke wereld er anders over denkt. Hieruit ontstaat vaak wantrouwen vanwege het grote publiek naar de industrie toe, en ook de mythe van de eeuwige economische groei wordt niet meer door iedereen onderschreven. Ethici pleiten voor onpartijdigheid van wetenschappelijke expert comités, voor aanwezigheid van maatschappelijke stakeholders en voor transparantie.

Slechts door maatschappelijk debat zullen we uit de impasse geraken, en naast de zuiver wetenschappelijke argumenten zullen we ook moeten luisteren naar de samenleving, indien we de juiste beslissingen willen nemen.

Petra De Sutter

Professor in de gynaecologie en hoofd van de afdeling Reproductieve Geneeskunde in het Universitair Ziekenhuis, Universiteit Gent en geëcoopteerd senator (Groen)

Literatuurlijst

- Sandin P (1999) Dimensions of the precautionary principle. *Human and Ecological Risk Assessment*, 5, 5, 889-907.
- Deblonde M & Goorden L (2008) Het voorzorgsprincipe 'relatieveert' wetenschappelijke kennis. *Ethiek & Maatschappij*, 8, 1, 23-39.

A Greens/EFA conference

organised with the help of

FoEE, EuroCoop, EMB, Slowfood, Compassion in World Farming, Arc2020, ECVC, CEO

EU

USA

TTIP TALKS

What's cooking?

Perspectives on Food and Farming

Wednesday 10 December 2014
15:00-18:00

European Parliament, Brussels, Room PHS03C50

Further information and registration at

www.greens-efa.eu/ttip-talks-what-s-cooking-13089.html

The Greens | EFA
in the European Parliament